E-text of Bheśajapaddhati prepared by
Dr.ManojSankaranarayana and Dr.Pavana .J. M.D (Ay)

Śri Ravivarma Saṃskrita Granthāvali No.15.
Editor: K. ACHYUTHA PODUVAL.
Rtd. Professor of Nyaya, Wariam Road, Eranakulam,
Sub Editor: C. K. Raman Nambiar.
Rtd .Principal, Govt.Sanskrit College, Tripunithura.
Published by Sanskrit College Committe, Tripunithura: 1973.

ॐ

Bheśajapaddhati

śrimaṅgalēkanilaya bhiṣajāmadhīśaṃ sarvañjamātmagurumapyamṛtāśanānāṃ .
śrinīlakaṇṭhamabhayapradamātmabhājāmicchānukūlaphaladaṃ
gurumānato asmi . 1

śriśaṃ padmabhava prajāpatimahavāstoṣpatiṅcāśvināvātreyādi
munīśvarān kṛtamahātantrāgniveśādikān .
ācāryān praṇipatya vāhatamapi śrinīlakaṇṭhaṃ guruṃ vakṣye
bheśajapaddhatiṃ guṇanikāsiddhaya gurorāñjayā . 2

rakṣākarma cikitsitaṃ hi vapuṣo rakṣāṣtadhā kāyaśalyordhvāṅgārbhaka
devatāviṣājarābījāmayebhyo nṛṇāṃ.
Aṅgeṣveṣu śarīragā jvaramukhā vātādijā vyādhayo vakṣye to atra
śārīra dośavikṛtivyādhyōṣādhopakramān 3

dehaḥ karmajātmajātmanaḥ prakṛtijēḥ sattvādibhirjāyate pañcaprāṇamanodaśendriyamayo
bhogīca sūkṣmastataḥ

sthūlaśśoṇitaśuklabījagamahābhutātmako sō bhavedāhārādi sukhārtado apyatijado dharmātmako vā satāṃ. 4

saptatvakpariveṣṭitaṃ vapuridaṃ dūṣyēḥ kalādhārajīvākṣērasthi
viśeṣasandhiguṇapeśīsnāvakūrcādibhiḥ
srotomarmasirāvibhāgadhamanījāloṣma sīmantakāvartērnirmita bhōtkaṃ svaguṇadośātmaprakṛtyā yutaṃ. 5

tasmin bhūtamaye atra khaśravaṇaśabdavyaktayo anantajāstvaksparśaśvasanānilāḥ pavanato rūpaṃ dṛgūṣmāgnayaḥ
vahneḥ kledakaphō rasaśca rasanaṃ toyātkṣiterghrāṇagandhāsthīnyātmana indriyāṇī jananaṃ cittañca nānātmanā. 6

vṛttirvṛddhiralolabhāvavapurutpattī rasāt sātmyato anālasyañca balaprabhāyuratha
satvādāstikatvaṃ matiḥ
sadvṛttiśśucitārjavañca rajasomānātivāṅmatsarāḥ kruddaṃbhāstamaso
viṣādabhayānidrājñānanissattvatāḥ 7

dehe śuklaṃ yat sthiraṃ pētṛkaṃ tanmāṃsaṃ raktaṃ mātṛjaṃ yanmṛdu syāt śleṣṃā satvo rājasaṃ pittamāhurvāyurjñeyastāmasastu prakṛtyā 8

doṣēssapta śārīragāḥ prakṛtayovyastadvisarvērguṇēstāvanmānasagāśca tāḥ prakṛtayohyāyuḥ parīkṣāśrayāḥ doṣāṇāṃ kṣayavṛddhijā vikṛtayorogakamūlāstato vyastadvandvasamastajā iti punarjātyādayaḥ saptadhā. 9

vātapittakaphadvandvasarvaprakṛtayaḥ kramāt
hīnamadhyottamānindyāḥ śreṣṭhā jñeyāḥ svalakṣaṇēḥ 10

kāntisōbhāgyalāvaṇyasmṛtibuddhibalōjasāṃ
āyurvidyārthayaśasāṃ hīnamadhyottamādayaḥ 11

vāyuḥ pittakaphāviti trayaimedoṣā rasāsrāmiṣāmedosthyāhvayamajjaśukla sahitāḥ
saptakramāddhātavaḥ

mūtrasvedaviśomalā avikr̥tā dūṣyāśśarīrāśrayā vr̥ddhakṣīṇatayā ta eva vikr̥tā dehakṣayaṃ kurvate.
12

svēḥ svēḥ karmabhirādiśedavikr̥tiṃ teśāṃ śarīra sthitiṃ
svāsthyaṃ vēkr̥takarmabhiśca vikr̥tiṃ vyādhiṃ śārīrakṣayaṃ
vātādikṣayamādiśedavikr̥tēḥ kṣīṇērnijēḥ karmabhiḥ sthānānāṃ laghuśūnyatādibhiratho karmāṇi
vakṣye kramāt 13

utsāhaśvasanodgamākṣapatutā ceṣṭā ca vegogatirdhātūnāmiti mārutasya
mr̥dutoṣmakṣutprabhāpaktayaḥ dhīmedhārucisōryadarśana tr̥ṣaḥ pittasya ca śleṣmaṇaḥ
śuddhasya sthiratā kṣamā ca dhr̥dhatā vr̥ddhiśca suślakṣṇatā 14

prīṇan jīvanalepanasnehanadhāraṇapūraṇagarbhotpādāḥ
dehakledanakeśavidhāraṇadhāraṇaśāktirdhātumalānāṃ 15

vāyorvr̥ddhasya śētyaṃ calalaghukharatā rōkṣyasōkṣmyaṃ kr̥śatvaṃ
kārṣṇyaṃ netre ca mūtre tvaci śakr̥ti nakhe mūtravitsaṅgaśoṣāḥ.
Śītadveṣōṣṇa kśṅkṣe bhr̥śā
viṣamagatirvyādhivahnisvabhāveṣvojonidrendriyādikṣayavirasakaṣāyāsyatā dīnatā ca. 16

Pittasya dravatīkṣṇavisrasaratā sasnehatā soṣmatā pītatvaṃ nayanādiṣu
dravaśakr̥tkatvamlatiktāsyatā.
Śītecchāratipūtitālavaṇakatvamloṣṇa vidveṣatāstēkṣṇyaṃ vyādhyanala svabhāvagatiṣu krodho
atitr̥ṭkṣucchramāḥ 17

Mr̥tsnasnigdhahimasthiratvagurutāsthōlyaṃ tanō ślakṣṇatā māndyaṃ
vyādhyanala svabhāvagatiṣu śvētyaṃ dr̥gādōmukhe
mādhuryaṃ ruciruṣṇarūkṣakatuṣustrīkamatā śleṣmaṇaḥ
karmāni ślathatārūcirbahulatā viṇmūtranidr̥āsu ca.
18
Śeṣāṇāmapi vr̥ddhiratra kaphavat svedāstrayoḥ pittavaccāsthno vāyuvadāśrayāśrayitayā
prāyo viśeṣāḥ punaḥ
vr̥ddhe asre rudhirāmayāśca piśite stōlyaṃ tathālambatā
medasyasthyadhikatvamasthnyatiratiprītiśca śukle aśmari.

19

Viṇmūtre adhikatā kṛte apyakṛtatā svede tvatisvedatā
Kurvantyatra malāḥ svamārgagamanarudhvā tadīyāmayāt
Pūrvaṃ dhātava ātmatulyamaparaṃ kṣīṇāśca vṛddhāstathā vātādyāḥ punarāmayāt prakupitāḥ
kṣīṇāśca dehakṣayaṃ. 20

Raktasyāmayamūlatāstyapi na taddoṣō asrajāḥ pittajāḥ talliṅgāḥ punarāmalakṣaṇayutāt sāmāniti
vyādiśet
Āmatvaṃ punaragnikarmavirahodbhūtotthavātādigo vakṣye athāmajadoṣājāmayaganān vyāptān
samastāmaye 21

Amlānirbahumūtratā kṣudaruciḥ stēmitya tandrāklamāḥ śētyalasyagurtvaśophajaḷatā
vidbandhalālāsrutiḥ
Srotorodhabalakṣayāgnisadanaṃ niṣtīvanaṃ mūdhatā vāostēkṣṇyamapi jvarasya kathitānyāmasya
liṅgāni ca. 22

Ruktodavyadhasaṅgabhaṅgasadanasraṃsagrahākṣepakaṃ
vyāyāmādbhramaharṣatarṣasuṣiraspandapralambaślathāḥ
vyāsastambhaviṛṃbhabhedamathanodveṣtaprasuptyalpatā śoṣodvartavimardanāni
bhayaśokādyāścavātāmayāḥ. 23

Mūrchāmohamadapralāpasadanātyūṣmālpanidrā
klamasveda kledavidāhaśithilatvāsrāvapākāmlakaḥ
sprśādyakṣamatā bhramo jvaravamīkotosrakopodgamaḥ
pittāsraprasukhāmayāśca sakalāḥ pittāmayāḥ prāyaśaḥ 24

tandrājālyaghanāṅgatā kaṭhiṇatā stēmityakaṇḍūklama
svāpālasyavimardanādisahatāhṛllāsakāsāruciḥ
lepodardavimardavahnisadanaśvāsaprasekāḥ kaphasrāva śopharugalpatātimalatāḥ śleṣmāmayāḥ
prāyaśaḥ 25

dūṣyānuktvā prākṛtān vēkṛtāṃstaddoṣaṃ
vyadhīn sarvarogānubaddhān

doṣērvyastadvandvasarvēḥ kr̥tāṃstān vakṣye rogānjūrtimukhyān krameṇa 26

jūrtyasraśvāsayakṣmasvararucivamihr̥ttr̥ṇmaḍārśāṃsi varto
viṇmūtrothāśmavardhmāmayadaśapitakā śūlagulmodarādyāḥ
pāṇḍuḥ śopho visarpaḥ kriirudhiramarucchvitrakuṣṭāmayāste rogā āgantavo anye vapuṣi manasi
cāghātarāgādijā ye 27

uṣṇecchoṣṇaśarīratā jvara iha prāyo atra vātādayaḥ prapyāścāśayamāmato atibalinaḥ
sthānānnirasyānalaṃ
yuktāstena tapanti gātramakhilaṃ tenoṣṇadeho bhaveduṣṇecchāntaramūlavahnyabalataḥ
śītāturāṇāṃ bhavet 28

asrasyasrutirasrapittamuditaṃ sthānadyakr̥tplīhato raktaṃpittayutaṃ nijērsamaguṇērduṣtaṃ
dravaṃkoṣtagaṃ.
Gacchatyūrdhvamadhomukhādinavabhirmārgērasr̥ṇmārgataḥ strīṇāntat pradarañca
kālaniyamādanyadrajaḥ kālajaṃ. 29

Asthisrāvaḥsomarogo asrapittaṃ strīṇāṃ puṃsāṃ jāyate mēthunādyēḥ yo anyaḥ strīṇāṃ
medhrato
mānuṣāṇāṃ srāvō jñeyō śvetapūyātmakō ca. 30

kāsastūrdhvagamārutasya gamanaṃ vaktreṇa śabdānvitaṃ
śvāsaścorasi cedgtasya marutoruddhasya kr̥cchrādgamaḥ
hidhmā śvāsagabhīratēva sahitā gambhīranādena te cānyonyāyatanātmakāstraya ime
śvāsāmayāḥ kevalaṃ 31

yakṣmā śvāsasapīnasasvaraśiraḥ pārśvāṃsavitcchardirugdehasya kṣayatā svarasya sadanaṃ
tadbhojane arocakaḥ
bhuktasyodgamanaṃ vamistu hr̥di hr̥drogaśca tr̥ṣṇā jale madyādyēśca madodayo alpabalinām
mitthyātipānodbhavaḥ. 32

durnāmāni gude valīṣuvividhā māṃsāṅkurāh syuḥ śakr̥drudhvā tēratha vātapittakaphajāḥ
kukṣōbhaveyurgadāḥ

udvartaḥ pavanasya cordhvagamanaṃ viṇmūtrasaṅgo atirukkoṣte hṛdyapi pārśvapṛṣtajaṭhare vēṣāmyamagnerapi 33

atisāro ativitsrāvo atrabdhātuvihate anale
purīṣaṃ dravatāṃ yāti bhūyo nissarati svayaṃ 34

gṛhaṇyādhāradoṣeṇa viṣamādyagnibhiryutā
vimuñcati śakṛt pakvamāmaṃ bhukte ati vā na vā 35
mūtre kṛcchragtistu kṛcchra udito vastermukhe cāśmarī
doṣēśśuklakṛtā ca mūtramarutoṣṭhīlodaraṃ kuṇdalī
vastiśśuklamatītamuṣṇamarudutsaṅgaṃ kṣayaṃ pittataḥ
sarvērgranthi śākṛdvighāta sadanākhyā viṃśātirmūtrajāḥ 36

mehāḥ syurbahumūtratā daśā kaphāttoyekṣusāndrāsavāḥ piṣṭśśuklasitākhyaśītaśanakērlālāśca sāddhyāḥ kramāt
pittāt kṣārakanīlakāḷarajanī mañjiṣtaraktāhvayā yāpyā mañjavasebhamākṣikasamāstyājyāśca vātātmakāḥ 37

śophasvarūpāḥ pitikāḥ pramehe śārāvikādyāḥ kaphapittaraktēḥ
nāmānurūpāśca śarāvakūrmapṛṣtopamā jālavatīsirābhiḥ 38

pṛṣtodare vā vinatālajītu tvacaṃ dahatyutthitamātra eva
masūrikā sarṣapikā ca tābhyāṃ tulyā samābhiḥ pitikābhirādhyāḥ 39

putriṇyatīva mahatī kaṭhinā vidārī vṛttā svakanda sadṛśā bahiraṅgagāstāḥ
bāhyaśca vidradhirathāntara āntare tu hṛnnābhivastiyakṛduṇdukavaṅkṣaṇādō. 40

strīṇāntu vidradhirathāsraja āntrajaśca duṣtārtavāt
stanagataḥstanavidradhiśca
rudūmūladārḍhyamiha vidradhiliṅgamantaḥ pakve tu pūyasahitātmasamīpamārgaḥ41

vṛddhirmuṣkagatāntrato jaṭharago gulmasvamārgāhato
vāyuśūlakaraśca ratyudaragaṃ śūlañca śūlahvayaṃ

ānāhaḥ pavanasya vr̥ddhirudare sāṭopa śūlānvito aṣṭīlā tatsadr̥śī tu nisvanayutā nabheradho mārutaḥ 42

kṣunnāśo jaṭharābhivr̥ddhirudaraṃ pārśvāśāyapracyutiḥ plīhantarjalavardhanā dahita śalyāhāra bhinnāntrataḥ
margasyāvaraṇantralepyaśanadurnāmaibhirvā kramāt
kr̥cchraṃ pakṣamatītya hanti jaṭharadvandvaṃ yadatyoditaṃ 43

pāṇduḥ pāṇduśarīratātra rudhire kṣīṇe bale mārute pitte śleṣmaṇi cāgnidehasadanaṃ vr̥ddhe punaḥ kāmilā
pītaśayyāvarinmayī gurumatī śophasvarūpā ca sā
kumbhākhyāpyartiśophadāhasahitā te kr̥cchra rogāḥ kramāst 44

śophaḥ sthūlaśarīratā kr̥śastanostvāyāti pānādibhirduṣṭaṃ pittakaphāsr̥gādi pavano nītvā sirabhirbahiḥ
ruddhasthiṣṭati yatra tatra kurute śophantu vastāvadho madhyemadhyagamūrdhvabhāgagamatho doṣe sthite vakṣasi 45

vīsarpaḥpitakābhirācitatanurbāhyāntaradvandvago vitśleṣmāsrabahirmalotthitabhidāvantaḥ krimījantavaḥ
raktasyasravato gatiśca sirayā śophaśca rāgoṣṇatā
kaṇdūgōrava dāhapākasahitaṃ nāmnāsmr̥taṃ śoṇītaṃ 46

vēvarṇyaṃ tvaci suptatā paruṣatā kuṣtaṃ daśāṣtō kramāt
kāpālākhyamudumbarasya rasanaṃbhadrāhvayaṃ maṇdalaṃ
jñeyaṃ kākanapuṇdarīkakatipaṃ sidhmālasaṃ bahvaruḥ pāmāsphotavicarcikēkadalacarmākhyaṃ vipādīti ca 47
bāhyābhyantarapakṣasandhikamilatsākṣepadaṇdoruhasthambhāyāmasirāgrahābhidhahanusraṃsāpabāhvādayaḥ
viśvabhyāṅghrigaharṣākaṇtakasadāhā jānukhañjāmayo
vāto aśītividhastadardhavihitaṃ pitte tato ardhaṃ kaphaḥ 48

vātavyadhiriha dvidhāvaraṇato labdāvakāśācca tō
rutodādibhiranvitō nigaditō sthūle kr̥śe prāyaśaḥ

śvitrantvañjanatā tvacīdamaruṇaṃ doṣeḥ kilātanvate
rogāḥ kecana raktajāḥ punarasādhyāṃstān bravīmi kramāt 49
gambhīro balavānatītasamayaḥ śvāsapralāpabhramē
raktākṣaṃ kṛśa śūna śūla hṛdayaṃkṣīṇaṃ nihanti jvaraḥ
raktaṃ vṛddhamaśeṣamārgagamanaṃ hṛtkaṇṭavaktre sajacchophacchardyatisārajūrtisadana
śvāsaṃvivarṇaṃtathā 50

yakṣmāpārśvarujānāharaktacchardyasatāpinaṃ
hanti mandānalaṃ tṛṣṇābahirjihvaṃ vicetanaṃ 51

chardivegavatī mūtravidraktaśvāsasaṃyutā
madātyayo atiśītārtaṃ kṣīṇaṃ tēlanibhānanaṃ 52

arśāṃsi pāṇipannābhigudamuṣkāsyaśophinaṃ
hṛtpārśvāṅgarujācchardipāyupākajvarāturaṃ 53

nānāvarṇayutonavidbahuśākṛtpūtyaccharaktaṃ sitastēlakṣōdravasāpayodadhighṛtēstulō atisāro naraṃ.
Rājītantuyuto nihanti kasanaśvāsapravāhajvarēḥ kṣīṇaṃ bhraṣṭagudaṃ
hatānalamasṛṅmāṃsādibhiḥ prasravaḥ. 54

Aśmarī śūnavṛṣāṇaṃ baddhamūtraṃ rujārditaṃ
Mehastṛḍdāhapiṭakamāṃsaśophātisāriṇaṃ 55

Pitakāścarmahṛtpṛṣtastanāṃsagudamūrdhvagāḥ
Sandhipādakarasthaśca jvaratṛḍdāhasaṃyutāḥ 56

Gulmaḥ kūrma ivonnato bahsirānaddho jvara śvāsaśophātīsārarujānvito jaṭhara
vṛddhicchrdihidhmānvitaḥ
Viṇmūtragrahaśophajūrtyatiśakṛnmūrcchāvamiśvāsahidhmāḍhya hantyudaraṃ virecanahṛtaṃ
vṛddhaṃ dravatvaktanu 57

Pāṇdurnihanti balavān śūnaṃ pītanakhekṣaṇaṃ
Tandrādāhārucicchardimūrcchādhmānātisāravān 58

Pādādiḥ puruṣaṃ nihanti mukhato nārīṃ dvayaṃ jāṭharaḥ
Śophaḥ srāvavamījvarātisaraṇaśvāsērbahūpadravēḥ
Rājīmānatisārajūrtyavasitō jātastayorjanma vā śophānte vapuṣo vināsyakarapādasthaśca śophastathā. 59

Jvarāsyaśoṣāṅgavimardasaṇdhiviśleṣāṇārocakaromaharṣēḥ
Yuktānihantyāśu masūrikāntarmukhā ca bāhye kiṇasannibhāsūṇ 60

Visarpakāsavēvarṇyajvaramūrcchāṅgabhaṅgavāṇ
Kuṣṭaṃ viśīryamāṇāṅgaṃ raktanetraṃ hatasvaraṃ 61
Vāyuḥ suptatvacaṃ bhugnaṃ kampaśophārujāturaṃ
Vātāsra jvaramūrcchāyamadāsvapnajvarānvitaṃ 62

Śirorogāruciśvāsamohaviḍbhedatr̥ṭbhramēḥ
Ghnantisarvāmayāḥ kṣīṇasvaradhātubalānalaṃ 63

Tr̥ṭchūlārtaṃ tyajet kṣīṇaṃ vidvamaṃ vegarodhinaṃ
Dr̥ṣtariṣtaṃ viśeṣeṇa śeṣān śīghramupācaret 64

Iti puruṣottamaviracitāyāṃ bheṣajapaddhatyāṃ
rogavicārakhaṇḍaḥ.

Bheṣajavikaplakhaṇḍaḥ

Atha pravakṣyāmi mahijalāgnivāyvanantasaṃyogaviśeṣabheṣajaṃ.
Śariradhātukṣayavṛddhijāmayajvaradirogapraśamēkasādanaṃ. 1

Taddravyamiti dvidhā syāddravyāṇi ca sthāvarajaṅgamāni
Mustājyamukhyāni śarīrcetovyāpārarūpaṇyaparāṇi tāni. 2

Vipakṣābhūtotthitadoṣajāmayān guṇērharanti svarasērvipākajēḥ
Savīryabhāvēriha viṃśātirguṇā vipakṣapakṣakṣayavṛddhikāriṇaḥ. 3

Grulaghuśiśiroṣṇasnigdharūkṣatvasāndradravamṛdukaṭhiṇākhyāśślakṣṇapāruṣyayuktāḥ
Sthirasaraviśadā picchilasthūlasūkṣmā nigaditasavipakṣā mandatīkṣṇō guṇāste. 4

Rasorasajñānubhavaḥ kvabagnikṣmāgnyabkhavāyvagnimarukṣitīśēḥ
Dvayobdṇēṣṣaṇmadhurastatāmlaḥ patuścatiktaḥ katukaḥkaṣāyaḥ 5

Rase supakve jaṭharāgninā yo rasāntarassa trividhovipākaḥ
Svādoḥ patossvādurathāmlajo amlaḥ prāyaḥ pareṣāṃ katuko vipākaḥ 6

Ādyāstrayo ghnantirasāssamīraṃ śeṣāḥ kaphaṃ svādukaṣāyatiktaḥ
Pittaṃ kurvanti pare vipākāḥ nāmānurūpāṇi ca yāni tāni. 7

Nānātmakadravya guṇeṣu vahneḥ somasya cotkarṣata uṣṇaśīte
Vīrye prabhāva sadṛśe rasādō viśiṣtatā buddhikarī yathogrā. 8

Sparśe guṇāḥ svoktaphalāni dadyurbhuke rasaḥ pākaraso agnipakve
Kālāntare vīryamapi svaśāktyā sadā susūkṣmātmatayā prabhāvaḥ. 9

Ete phalaprāptiṣu cānumeyāḥ pākādayasteṣu phalāsameṣu
Guṇān raso hanti rasānvipākaḥ pākāṃśca vīryaṃ sakalaṃ prabhāvaḥ. 10

Evaṃ rasādyāśrayabheṣajāni parīkṣitāni svaguṇādibhiśca
Vakṣye pṛthagyogaphalānicēṣa yogoguṇotkarṣa viśeṣahetuḥ 11

Toyakṣīraghṛtādayo dravyaguṇāścannādayaścādravāḥ
Peyādyā ubhayātmakāśca phaladāsteyogasaṃskārataḥ
Adravyāṇi ca bheṣajāni divasartvātmopacaryāṇi ca prāyaścittaviśeṣamantraja 12

Avyaktaṃrasatohimaṃ laghu jalaṃ santarpaṇaṃ jīvanaṃ
Vayvarkādibhirāhatañca vimalaṃ doṣatrayaghnaṃ śṛtaṃ
Ikṣūdaṅguru mūtrale laghu ca kerodañca raṃbhājalaṃ
Somavyādhiharaṃ prmehaharamapyōduṃbaraṃ śītalaṃ. 13

Snigdhaṃ svādu hmaṃ payo gurugavām medhyañca sandhānakṛnnārīṇāṃ mahiṣī payo atigurulaghvājaṃ kṣayārśo asrajit.
Cakśuṣyaṃ laghu dīpanaṃ rucikaraṃ sarpistatāmlaṃ dadhi jñeyaṃ
takramathoṣṇarūkṣakatulaghvalpānalādō hitaṃ. 14

Mūtraṃ rūkṣakaṭūṣṇatīkṣṇalaghudhānāmlañcamadyāni vā
Tēlaṃ vātakaphāpahaṃ guruvasānēṃbaṃ tathā tōvaraṃ.
Eraṇdaṃ kativātajiddaśanaśūlaghnaśca kerodbhavaṃ
Sarvaṃ vātakaphāpahaṃ śravaṇaśūlaghnañca rājībhavaṃ 15

Śālyannaṃ vihitaṃ nṛṇāṃ samarasaṃ bhojyaṃ rasēḥ svocitēḥ
Peyādyāḥ laghudīpanāśca guravaḥ kṣīrādibhiḥ sādhitāḥ

Godhūmaḥ sthiratākaraḥ sumadhuraḥ kaṅguśca sandhānakṛdrūkṣo veṇubhavo yavāstu guravo nūtnāśca pakvāścirāt. 16

Vyañjanāni yathadravyasaṃskāraguṇabhedataḥ
Mṛduni bharjitānyatra laghūnyanyāni cānyathā 17

Vividhāni ca vijñeyānyōṣādhāni rasādibhiḥ
Ghnanti doṣānatasteṣāṃ rasamātramihocyate. 18

Atra doṣaharatvena bheṣājānāṃ rasāḥ smṛtāḥ
Rasānubhavatvañca parīkṣeta yathāyathaṃ. 19

Sarpiḥ kṣīrasitābalāmadhukavīrābhīruśuklātukāparṇinyakṣasahābja gokṣuratilādrākṣāśvagandhādayaḥ
Jīvantīkatakaṃparūṣakatṛṇaṃ kūśmorvārutuṃbānvitā
Dūrvāgorasanādayaśca madhurā bhūtālaguptdādayaḥ 20

Dhātrīḍāḍimabhavyavetasakapitthāmlāmlikāgandha vṛkṣāmlaṃ tāmrasurāratāla dadhitakrādyāstathmlā rasāḥ
Kṣārassēndhavataṅkaṇābdhijayavakṣārāssasōvarcalaḥpāṣāṇadṛtaśēlaśuktijamanohvādyāstṛtīyā rasāḥ. 21

Bastāparpaṭabhūniṃbakaṭukāpāṭhāmṛutāśāribāvāśāniṃbapaṭolabilvahimasevyāṃbovacā vatsakāḥ
Rugduspṛgrajanīviśālaviṣadūrvākirātādayastiktā gulguludārukatphalakumārītaskarāḥ pāṭalāḥ. 22

Śuṇṭhī dhānyakaṇāgnivellatulasīcavyājamojoṣṇā vēkuṇṭhadvikarañjaśigrulaśuna snuksūryabhallātakāḥ
Bhārṅgīkuṃbhanikuṃbhasūraṇayavānīhiṅguyajñadrumāvajrīpaphaṇanāgajātībakulaṃ jaṅgāśamīcoṣāṇāḥ. 23

Kṣīradṛmodakaravākhadirāsaneṣu jaṃbvarjunadviśarabījatusarjaphenāḥ
Keradvipuṣpajacavītatagērikādyāḥ
Patthyādvayendrasuṣāvīpramukhāḥkaṣāyāḥ. 24

Vātaśleṣmaharāḥ punarnavakarañjārkāgnipatthyāvacācitrānāgaradāru śigrulaśunāściñcākutuṃbarādayaḥ.
Nandyāvartakapañcamūlahapuṣādurdhūrakārpāsakā ēndrītaddayite śatāhvayaṣaḍīmajjōṣādādyā api. 25

Kṛśṇā dhānyapaṭolaḍāḍimavarāḍusparśajātīsitā bhūniṃbaṃ
laghupañcamūlamusalīkūṣmāṇḍatuṃbīlatā
Vāśāsēndhava jīraka ajaghṛtadugdhakṣīrīvṛkṣaṅkurāḥ
Śastāste khalusarvadoṣaśamanāssarvatra yojyāstataḥ 26
Atrānuktāni bheṣajyānyanyatroktāni kānicit.
Rasavīryādayasteṣāṃ jñeyāstaddoṣanāśataḥ.
27

Dravyēretērdoṣadūṣyādiyogyērantabāhyāhāraśakyādayo ye.
Kāryā nityā ye ca nēmittikāste pānīyābhyaṅgādayastān bravīmi.
28.
Pānīyaṃ suśṛtārdhaśeṣamudakaprasthasya karṣōṣadhēḥ peyā taṇḍulasādhitā ca śṛtamaṣṭhaśa paladravyataḥ.
Pādāṃśañca ghṛutādipākasamaye yojyaṃ vṛaṇādō yathā doṣaṃ nissalilaṃ payaḥ śṛtamatho takraṃ sakalkaṃ khaḷaḥ.
29.

Tulyadvitricaturguṇodakapayobhiḥ ślakṣṇakalkēḥ pacet
Prastaṃdvitricatuṣpalēsvavihitasnehasya na ślakṣṇatā
Ājyasyātra tilodbhavādibahuvēkaṃpāsvadoṣocitaṃ
Vāyośleṣmaṇicoṣṇameva sakalaṃ pitte prayojyaṃ himaṃ. 30

Pṛthkphalāni coddiṣṭānyatra yogaphalānyatha
Tattatkarmasu vijñeyānyadravyāṇi bravīmica. 31

Uttāyoṣasi śuddha ātmavihitaṃ smṛtvātha kṛtvāhariṃ
Natvā snānamathāśanañca śayanādīni svakāle bhajet.

Laghvannaṃ yadipūrayedudaramadhyaṃ tena pādaṃ jalēḥ
Pādāṃśañcāvaśeṣāyedyadi ca gurvannaṃ tato alpaṃ bhajet. 32

Varṣāśaradvasanteṣu vātapittakaphacchidaḥ
Kriyāḥ kāryā viśeṣāṇa vīkṣya doṣaphalaṃ sadā.
33

Vegānna dhrayetvātaviṅmūtrakṣavatṛtkṣudhāṃ
Nidrākāsaśramaśvāsa jṛṃbhāśṛcchardiretasāṃ 34

Śōce pāne kvathitasalilaṃ bhojanepathyamannaṃ
Mātrāyuktaṃ niśi śayanamanhyātmasaṃskārarakṣāṃ
Nityaṃ kuryādvidhiniamitānyātmaśaktyārcanādi
Kṣudvānadyādatha pariharedātapāyāsamukhyān 35

Pañcabhūtasamavetadhātuvṛddhikṣāotthitarujāṃ pratikriyāḥ
Pañcabhūtasamavetabheṣājēstadviparyayasamānato gunēḥ. 36

Ajñātānyapi bhēṣājyānyanuktāni ca kānicit
Vijñeyāni ca yānyatra vidvān jñātvā samādiśet. 37

Mandāgnerbahugurvasātmyaviṣāmāhāradyajīrṇātmake
Bhuktetodavidāhagōravayute talpe śāyītātmavān
Takraṃ vā suśṛtaṃsukhoṣṇamudakaṃ vā sēndhavāḍhyaṃ pibet
Kiñcijjīryati missṛte yadi gate vege pibedbheṣājaṃ 38

Viṣūcyāmatisāroktā vamanoktāśca yāḥ kriyāḥ
Pārṣṇyordāho ativṛddhāyāṃ durable tu payaḥpibet. 39

Iti puruṣottamaviracitāyāṃ bheṣajapaddhatyāṃ
bheṣājavikalpakaṇda.

Kriyābhedakaṇḍaḥ

Atha pravakṣyāmi samastamārutā bṛhmaṇaaṅghanātmakaṃ
Jvarādirogeṣu pṛtak cikitsitaṃ parīkṣya dūtādibhirādiśet phalaṃ 1

Dūtasyāgamanasvabhāvavacana sthāneśśanerātmano
Vṛttyāpraśnagṛhagrahēstadaparērjñātva cikitsāphalaṃ.
Dṛṣṭvārogiṇamasya netranakhaviṅmūtratvagicchādibhirdoṣānāyurariṣtato jvaramkhān rogāṃśca tallakṣanēḥ. 2

Rucyāhārasuyogapkamalamutrotsargadhātūdayotsāhaprītimukhaēḥ kriyāḥ sukaratāṃ sātmyaṃ sukhasyodayāt.
Dṛṣṭvā dṛṣṭanimittatassvaaparasādhyāsādhyarogān bhiṣak jñātvopakramamārabheta maladhātuvyādhibhedātmakaṃ. 3

Vāyōvrddhaupakramomadhurapaṭvamlēgurūṣṇadravasnigdhērlepanapānabhojananivātābhyaṅgas ekādibhiḥ.
Snehasvedanavastibhiśca bahubhiḥ snehērvirekādibhiḥ sāme dīpanapācanēśca viṣame kāryaśca tiktādibhiḥ. 4

Pitte śitakaṣāyatiktamadhurērlepādibhīr recanēḥ kāntā
puṭrasuhṛtsarogasalilaccāyendumandānilanēḥ

Satkāvyādimanonukūlaviṣayēḥ rakte tu pittoditērvāyō śleṣmani cānuge tu madhurēstiktēḥ kaṣāyērapi. 5
Śleṣmaṇyuṣṇakaṣāyatiktakaturūkṣālepanādhyēṣṣirorekaccardirvirecanaprabhṛtibhirgaṇḍūṣadhūpāñjanēḥ.
Cintājāgaranavyavāyamadhubhistīṣkṇeśca madhyādibhirmiśre miśra upakramaśca balinaḥ prāk sannipāte tathā.6
Vṛddhe dhatō laṅghanaṃ raktamokṣo rakte māmse kṣāraśastrāgniyogaḥ .
Viḍvṛddhyutthe recane kṣīrasarpirstiktērasthnaḥ syāt bṛhmaṇañca.7
Upakramastu dvividho yadatra dhātvindriyōjobalakṛt kṣamājaṃ.
Tadbṛhmaṇaṃ dehabṛhattvakṛdhyattallaṅghanaṃ khānilavahnijañca.8
Tatra dvidhā bṛhmaṇamātmarakṣāvivṛddhibhidena yathāsṛgādō .
Saṃsthāpanaṃ nissrutaśonitādervivardhanaṃ yakṣmaṇi cāmiṣādeḥ 9
Pittaraktapiṭakātisāraṭṛṭcardirmehaviṣamadhyarogiṇāṃ.
Dāharāgasadanāgniśastrapātāmayeṣapi ca yeṣu teṣu ca. 10
Vātapittavikṛtaṃ kṛṣaṃ kṣatakṣiṇadurbalamacetanaṃ naraṃ.
Vardhenena paribṛhmayettathā vyādhibheṣajasurādhvakarśitaṃ.11
Rakṣaṇaṃ śiśiralepasekagāhānnapānaśayanāsanādibhiḥ.
Vardhanañca madhurānnapānataḥ snānaharṣasukhasuptiviśramēḥ. 12
Kāraskarodakasapayodṛudūrvāgojihvikāmṛtavarātilakerapūgēḥ.
Gopātmajāmadhukacandahasevyatoyērlepādibhiśca saghṛtēḥ parirakṣaṇaṃ hi. 13
Kṣīreṇa mūrdhni pariṣecanamājyatēlābhyaṅgaḥ sukhoṣṇamaśanaṃ saghṛtaṃ suṣuptyamalātmatā ca dehasya vardhnakarāni sukhopabhogaḥ.14
Doṣāṇāmatha śodhanañca śamanañceti dvidhā laṅghanaṃ
śuddhirvastivirekanasyavamanāsṛṅmokṣaṇādhyērbhavet.
Śāntirdīpanapācanātapamarudvyāyāmasevopavāsādhyēssyāt pracale male balavataḥ śuddhirhitā nānyathā.15
Vastirvātajaśulagulmānahodāvartakādō hito rekaḥ pēttikaśophakuṣḍajaḍarādō chardanaṃ ślesmajit.
Hṛllāsārucigōrvādiṣu kaphe nasyaṃ śiroge asraje kuṣḍādō rudhirasrutiśca salilēśśeṣeṣu saṃśodhanaṃ.16
Vastirdhāraṇamōṣadhasya marutastaccodhanaṃ recanaṅcādhonissaraṇaṃ viśo atha vamanaṃ vaktreṇa ca śleṣmaṇaḥ.
Pītvā nāsikayā kaphasya haraṇaṃ nasyaṃ jaṭālābuśṛṅgābdādhyērsṛjō vṛṇādiṣu bahissammārjanaṃ kśālanaṃ 17

Channe agnāvupavāsa eva vible peyādayo dīpanāḥ sāme syuśśamanāśca pācanakaṣāyādhyāstvaci śleṣmani.
Sūryādhyā adhike tu tiktakaghṛtādhyāśśoṣaṇāssndhije vyāyāmo mukhavāyuralpakaphaśopheabhyaṅgasekādayaḥ.18.
Snehanaṃ stambhanaṃ nānyadbṛhmaṇaṃ vṛddhikṛttataḥ.
Svedanaṃ rūkṣanaṇajñcāpi laṅghanaṃ laghutākaraṃ. 19
Vātaghnadaśamūlabuvastayo vātaśodhanāḥ
Sapitte kṣirasaṃyuktāssakaphe yogatēlataḥ 20
Citrātēlapayo reke vāyō śastā sitā trivṛt
Pitte kaphe tu dantīsnuk śamyāśephālikādayaḥ 21
Dhanvantarichardikṛdugradugdhaṃ nasye ca tiktāsarasaṃ saviśvaṃ.
Gaṇḍūṣaṇe snehapayastridoṣe vyoṣaṃ grahotthaṃ madhunā yathāsvaṃ 22
Dhūmapānaṃ kaphaharaṃ ghṛtanāgarajaṃ mṛdu.
Pathyāmanohvātēlotthaṃ tīkśṇaṃ syāt kṛṣṇayā kṛtaṃ. 23.
Abhyaṅgārthamihānilātmani gade snehaṃ balādaśamūlāmbhobhiḥ payasā varīśabaradūrvāgorasañjārasēḥ.
Pitte śleṣmaṇi vilvabhṛṅgavṛṣaviśvābdāsanādhyēḥ payodrādhyērvāsṛji lakṣayāmṛtavarāmbhōbhiḥ sakalkēḥ pacet. 24.
Rugyaṣṭījalasevyacandanavarācorāśvagandhāñjanērmañjiṣṭhāmamsimedhadārunatajātībhiścaturjātakēḥ
Spṛkkāsarjaturuṣkagulgulurasaśrivāsacaṇḍātapasthōṇeyāgarukumbhamadvirajanīpunnāgaśuktyadibhiḥ 25
Lepastvaggatamārute tilabalēraṇḍāśca gandhādibhiḥ pitte stambanabheṣajērsṛji yaṣṭīsarjalākśādibhiḥ.
Śunṭhīśigṛukarañjadārurajanīpatthyāvacādhyēḥ kaphe takreṇāpi ca kerajena payasā sekaśca tēreva hi. 26
Pānābhyaṅgēḥ snehanaṃ snehato yat svedastāpoṣmopanāhadravēśca.
Snehābhāvo rūkṣṇaṃ stambhanaṃ prāguddiṣṭaṃ yadrktaṃpittāmayādhō. 27
Vātaghnapatrāṇi ca keramajjāsālyodanaṃ svedanabheṣjāni.
Tāpe ca nāho ca payaḥ payodrupūrvēghṛtādhyēśca tathāranāḷēḥ 28
Dīpanādīni vijñeyānyōṣadhāni yathāyathaṃ
Abhyaṅgādiṣu coktāni śamanāni jvarādiṣu. 29
Na bṛmhayetllaṅghanīyān bṛmhyāstu mṛdu laṅghayet.
Dvividheṣvapi rogeṣu satsu cāyamupakramaḥ

Iti sāmānyataḥ prokthā doṣadhātumalakriyāḥ
Jvarādiṣu pṛthagvakṣye doṣādhiṣṭhānabhedataḥ

Iti puruṣottamaviracitāyāṃ bheṣajapaddhatyāṃ
Kriyābhedakhaṇḍaḥ.

Upakramakhaṇḍaḥ

Prāgagneḥ parirakṣaṇārthamupavāsao dīpanārthaṃ jvare peyā doṣaśamāya bheṣajagaṇāḥ kāryāḥ kaṣāyādayaḥ.
Āmādhyāśrayaśodhanāya pacanādīni prayojyāni vāthābhyaṅgādi ca poṣaṇāya vapuṣaḥ sarpiḥ sthiratvāya ca.1
Yāvatsyāllaghutātmano vimalatākṣāṇāñca pānāśane kāṅkṣā tāvadihopvāsasamayastatrālpaṃ pibet.
Pānīyaṃ paramagnidīpanakaṛiṃ peyāṃ jvara cenmṛdō dīpte agneō sati pācanōṣdhakaṣāyaḥ syādvṛddhātmake.2
Pakve doṣabhave jvara satipibet svaṃ svaṃ kaṣāyaṃ khaḷaṃ patthyānnāni ca śilayedvamanarekāsṛkśirorecanaṃ.
Vastiśca jvaramārgaśodhanamapīhābhyaṅgasekādayo vyādhikśīṇaśarīrapoṣaṇkarāṇyājyāni yojyāni ca. 3
Mustāparpaṭaviśvabheṣajakṛtaṃ pānīyamiṣṭaṃ jvare peyā nāgaradhānyajā ca pavane duspṛśvāvilvātaḥ.
Pitte dvyaṃśumatī sahādvibṛhatībhiḥ pañcakolēḥ kaphe yuktyā sēndhavaśarkarāmadhuyutādvandve samastērnijēḥ. 4.
Pāṭhādhānyakunimbavivājaladahriberajaḥ pācanaḥ kvāthaśchinnaruhōṣadhāmbudayavāṣērvātaje pittaje.

Sevyāmbudaviśvaparpaṭahimēḥ patthyā vacā
ṣatphalakṣmānimbōṣadhadārudhānyaghanabhārṅgīparpaṭeḥ śleṣmaje. 5.
Drākṣāmbvabdaparūṣalodrahimayaṣṭīsevyadhātrīmṛṇalodhyatkesaraśāribotpalamadhūkērvātapittaj vare.
Vātaśleṣmaṇi parpaṭōṣadhavacāpāthāmṛtāragvadēḥ pittaśleṣmaṇi
cāmṛtāvṛṣvarośīrābdatiktottamēḥ 6.
Chinnodbhavāvṛśakirātakaparpaṭānāṃ śuṇṭhyā valāhakayavāṣakayōḥ kṛame.
Ekadvyatritayabhāgakṛtaḥ kaṣāyaḥ sammūrchitajvaramapohati sānnipātaṃ .7
Nagarāmṛtaharītakīḥ kramānnāgahastanayanāṅghribhāgaśaḥ.
Sādhusiddhamudakaṃ saśarkaraṃ nāśayatyakhiladoṣajaṃ jvāraṃ 8
Kṣīrapakvamaricandanaplutaṃ tālapallavarasañca śitajit .
Dāhajiccaladalāṅkurodakaṃ sarpiṣāpi ca sahāśṛtaṃ payaḥ 9
Uktameva vamanādibheṣajaṃ snānatoyamamṛtāsahāvṛṣēḥ.
Krāntisaptacalapatrasiddhamabhyaṅgatēlamapi cottamāṅgake.10
Lākṣāmṛtārase siddhaṃ tēlamabhyañjane hitaṃ.
Dadhimaṇḍayutaṃ śīrṣṇi triphalādhyeḥ prasādhitaṃ.11.
Dāhe tu sarpiṣābhyaṅgaḥ śītasekaḥ praśasyate.
Sarpirvarāvṛṣaśṛtaṃ kalyāṇaṃ daśamūlajaṃ. 12
Doṣeṣu sannipatite vivaśe śarīre naṣṭasmṛtō nakhamukhādiṣu tēlalepaḥ.
Śastaśca pānamapi bodhanamindriyāṇāṃ nasyaṃ supakvamiha kerajanimbajañca.13
Indriyāṇīvṛṣasarpagandhatulasīnirguṇḍikānāṃ rase tēlaṃ
sēdhavajīrakatrayavacārugyoṣasevyāmbudēḥ.
Siddhaṃ stanyayutaṃ supakvamamalaṃ karpūrayuktaṃ pibennāsāsandhinakhādiṣu spṛśatu tadbodhapradaṃ syānnṛṇāṃ.14
Toye śatagune pakvatēlābhyaṅgaścaturthake.
Jvare patthyārajaḥ sevyaṃpuraṇe svedajāni ca .15
Āgantāvabhighātaje kṣatavidhiḥ kāryō abhiṣaṅge manassaṃśuddhirviṣayāptiranyaviṣayodbhūte viṣe tatkriyāḥ .
Śāpāthrvaṇamantraje tu gurudevādhyarcanātmārpaṇaṃ rōdrīmantrahutirjapaśca yajanaṃ sarvatra dhānvantaraṃ .16
Rakte rocanamūrdhvage tu vamanañcādhogate ślēṣmike kāryāstiktakaṣāyakēssu madhurērvāyō kaṣāyādayaḥ.
Peyādīni ca pittajūrtivihitānyabhyaṅgasekādayaḥ śītāstērapunabhavāya ghṛtapānādīni kāryāṇi ca .17.

Vāśāṣaḍaṅgērvṛṣajaśca śuddho balājale paryuṣitēḥ kaṣāyaḥ.

Drākṣādibhirvā nasi sampravṛtte mūrdhi nyasennūtanagośkṛcca.18.

Asṛgdhre apyevamihātimātrapravṛttaraktapraśamāya peyaṃ.

Japāpayaḥ kerajapuṣphasāraṃ sitāmadhubhyāmiti me guṛuktiḥ. 19.

Asthisrāve somarogeapi cēva sarpirssevyaṃ jīvanīyēḥ payo vā.

Vārāhyā vā matsyanetrāmbunā vā somavyādhō sarpiṣābhyaṅga iṣṭaḥ.20.

Kāse kaṇṭhaviśodhanāya kaphavātotthe tu dhūmaṃ pibettīkṣṇaṃ śleṣmaṇi śodhanañca śirasaḥ pitte payassecanaṃ.

Sarvasminnanulomanāya maruthaḥ kvāthaṃ balādhyēḥ pibet kṣīraṃ vā gulanāgaraṃ mṛgamadasnehañca lehaṃ lihet .21.

Balājīrakabilvābdavṛṣaviśvasuradrumēḥ.

Guhekṣulājasahitērniṣkvāthaḥ svāsakāsahaḥ 22.

Kasamardakavārtākavṛṣamārkavajaṃ ghṛtaṃ.

Tēlam khaḷo vā kāsaghno vyoṣajīrakasaṃyutaḥ.23.

Vyoṣatrijātaphalakesarapatramūlakarpūranāgamaricotthaparāgamiśraḥ.

Lehogulenadaśamūlakaṣāyasiddhaḥkāsāruciśvasanapīnasanāśanañca.

24

Śvāse apyevamihātivṛddhapavanaśleṣmāmadoṣāpaha snehasvedanaśodhanāni vidhivat kvāthañca tēlaṃ ghṛtaṃ.

Bhṛṅgādhyērdaśamūlataśca suśṛtaṃ rātrō pibecchavāsavānkṣīṇe corasi ca kṣate api ca pibetsarpividāryādibhiḥ .25.

Lākṣātēlakṛtābhyaṅgaḥ sandhānārthaṃ kṣathorasaḥ .

Kṣīramāṃsarasādīni bṛhmaṇani mamācaret.26.

Hidhmāyāmanilānulomanavidhiḥ santrāsaharṣādayaḥ śvāsoktāśca kaṣāyacūrṇaguḷkādhūmastathā bṛhmaṇaḥ.

Śvāviḍromabhavo lehyenmadhukacūrṇaṃ sarpiṣā snehanaṃ kāryāṃ śvāsavidhāraṇañca guḷikā vātānulomānyapi. 27.

Kuryādyakṣmaṇī bṛhmaṇāni balināṃsaṃśodhanaṃ dīpanaṃ mandeagnō kvāthitaṃ ghṛtañca daśamūlādhyērvidāryādibhiḥ.28.

Siddhaṃ śarkarayā kaphe tu madhunā peyaṃ baladhēḥ payaḥ kāsādhō tu bhajettameva ca vidhiṃ patthyāni māṃsāni ca.29.

Vidāripañcāṅgulavṛścikāḷīvṛścīvadevāhvayasūpyaparṇyaḥ Kaṇḍūkarījjīvanahrasvasaṃjñe dve pancake gopasutā tripādī .30.

Gaṇḍūṣādibhirāsyaśuddhirarucō doṣeṣu sarpiḥ payaḥ kṣōdrāḍyena ca sēndhavena madhukena trayūṣaṇena kramāt.

Peyā cāmrajavilvapañcakarapūrvēssyuḥ kaṣāyāḥ khaḷaḥ śunṭhyā cāmrasugandhinā śirasi tēlakṣīratakrārpaṇaṃ 31.

Amrapallavatadvṛntavilvalājārdrakekṣubhiḥ .

Kesarērmātuluṅgasya yuktaḥ kvāthoaruciṃ jayet.32

Bilvadhānyakabalāmahōṣadhyērlājamuggasahitēḥ śṛtaṃ jalaṃ.

Chardimāśu pibatssaśarkaraṃ hanti vātakaphapittasambhavāṃ.33.

Gandharvahastaciravilvahutāśaviśvapatthyāpunarnavayavāṣakabhūmitālēḥ.

Kvāthaḥ sasēndhavagulaḥ pavanasya śāntyē vahnerbalāya rucaye malaśodhanāya .33.

Svarasya sādeanilaje tu sarpiḥ koṣṇaṃ payo vā daśamūlasiddhaṃ.

Pitte sitāḍyaṃ śiśiraṃ kaphe tu vyoṣaṃ trijātaṃ lihecca.34.

Chardhyāṃ vāyvanulomanaṃ pavanaje kvāthaśca vilvādibhiḥ sāme dīpanapācanārthamupavāso veginaḥ stambhanaṃ.

Sekādhyērjvaradoṣabhedakathitāḥ peyādayaḥ śleṣmaṇi kṣīne saṃgrahaṇānulomanakari deyā ca saṃsthāpanī.35.

Tṛṣnāyāṃ vātapittadhnyaḥ kriyāḥ sthambhanabṛhmaṇāḥ.

Sāmāyāṃ vamanaṃ mehayaṣmiṇāṃ svasvadoṣavat.36.

Takraṃ madaghnantvatha jīvanīyaṃ mūrchāyajitsannyasane yathāsvaṃ.

Doṣānurūpaṃ pariśekanasyakvāthādipānāni samācarecca.37.

Viḍvātādhyanulomanaṃ gudajamāṃsānāñca saṃśoṣaṇaṃ svedālepanadhūpataḥ kaphasamīrārśassu kāryaṃ bahiḥ.

Antaḥ pācanabhedanōṣadhakaṣāyasnehacūrṇārdayaḥ citrāmūlakumārabhadrahutabhugbhallātadantyādibhiḥ.38.

Snigdhāṃ prāgvasayāranālalaśunādhyēḥ svedayellepayedguñjākiṃśukaśigrubījalaśunērdhūmaḥ palaṇḍutvacā.

Arśaḥ kṣālanalepanādiṣu viśeṣādrūkṣagandho hitaḥ snukpatrēśca tathāranālasalilēḥ piṣṭērvasādhyērapi.39.

Pūthikarājatarupallavavahnipatthyābhallātasēndhavakṛtho mathite khaḷaśca.

Kṣīraṃ hutāśasahitaṃsagulaṃhutāśaṃtatsiddhadugdhadadhitakraghṛtādayaśca.

40.

Pitte śṛtaṃ kṣīramanantayābdayā peyā tathā bharjitataṇḍulēḥ kṛtā.

Rakte ghṛtaṃ kōṭhacamūlasādhitaṃ tāṭhākaśuktyāpyatisāriṇāṃ hitaṃ.41.

Vātārśovidhirudvarte sukumāraghṛtaṃ pibet.

Eranḍatēlaṃ sapaṭhu gudavartiśca śasyate.42

Dantītrivṛtkaṣāyaśca laśunaṃ svarasastathā.

Eraṇḍatēlaṃ sakṣīramudāvartaharaṃ paraṃ.43

Āmapācanamathāgnidipanaṃ doṣakopaśamanaṃ jvarōktavat.

Saṃgrahaśca pariśoṣaṇaṃ viśaścātisāravidhayaḥ samāsataḥ. 44

Sāmānāmatisārāṇāmupavāso yathābalaṃ

Laghvannapānapeyaśca yathādoṣaṃ yathānalaṃ .45

Kāryaṃ doṣabalānurūpamatisāre anantayā sādhitaṃ takraṃ vāmbu ca mustayā hapuṣayā pāṭhākaliṅgōṣadhēḥ.

Sarpiḥ sevyamatho vibandhini varākvāthaḥ payo durable jīrṇe śleṣmaṇī takrameva vibale vege ca saṃsthāpinīṃ 46.

Raktātisāre raktārśoraktapittavidhirbhavet.

Ajāpayo mocarasaṃ viśeṣeṇa prayojayet. 47

Grahaṇyāmatisaroktāḥ kriyāḥ kāryā viśeṣataḥ.

Agniryathā syātsamatā dīpanañcānulomanaṃ 48.

Viṣame sarpiṣaḥ pānaṃ tīkṣṇe kṣiraṃ sitānvitaṃ

Pibeccūrṇāśca mande agnō vyoṣacitrakapūrvajān.49.

Saindhajīrakadīpyakakṛṣṇāśuṇṭhīcūrṇāḥ kramavṛddhāthēḥ.

Patthyācūrnēssāhitāstulyēssevyā dīpanapācanasubhagāḥ 50.

Kṛcchreṣu pittapavanātmasu mūtravṛddhayē kvathaṃ pidellaghu tṛṇātmakapañcamūlēḥ.

Sakṣīramājyapi tērmadhurāñca peyāṃ kerāmbunājyatilkērabhiṣecayettaṃ.51.

Vātaśleṣmasu dāśamūlasalilaṃ peyañca dhyānyāmlataḥ svedaḥ kerajanimbatēlavasayābhyaṅgo vyavāyādayaḥ.

Kāryā hiyaśmabhavāmayeṣvapi naveṣvevantvaśānte bhiṣak

śastreṇāmayamāharennipuṇdhīrāpṛcchaya vedhyeśvaraṃ. 52.

Śuktikṣāraprasannānbu pibetēlasamanvitaṃ

Nābhimūle tathā limpetsadhyo mutrapravṛttaye .53.

Mehe stambhanamuktameva balināṃ saṃśodhanaṃ medaso mūtrasyāpi viśoṣāṇaṃ gulikayā sthule kṛśe sarpiṣā .

Śreṣṭhā gērikavericandananiśākāntēruvīsiddhayā

vāsānimbapaṭolaśigrubṛhatīchinnodbhavāsarpiṣā.54

Dhanvāntaraṃ gulgulutikitakaṃ gṛtaṃ nīrūrīpūrvā gulikā niśādijāḥ.
Kvathaḥ prameheṣu hitaḥ khaḷaśca dhātrīnisotthastṛpi khādirāmbhaḥ. 55
Mehajāsu piṭakāsu mehavacchītalepaparisecanādayaḥ.
Raktapittavihitāḥ kaṣāyapeyādayaśca balināṃ viśodhanaṃ .56
Ekānanā bahumūkhāḥ piṭakāśca tāsāmutpattikālakṛtaśodhanato alpatā syāt.
śītapralepaparisecanato alpapākaḥ pakve vraṇoktavidhayaḥ parisecanādhyāḥ.57.
Kāryāh vṛddhiṣu śophavadbahirihasvedapralepādayo reko
yakṣadṛgaṅgurodbhavakhaḷaścāntramaye pācani.
Deyā vā gulikā sahiṅgupaṭuviṣvēranḍatēlaṃ pibenmedomūtramayo tayoḥ prativid hirdāhādayaḥ svoktavat. 58.
Gandharvahastādikaṣayapānaṃ sēraṇḍatēlaṃ sukumārasarpiḥ.
Tēlaṃ saṇīlīrasasādhitañca dhānvantaraṃ vā hitamātravṛddhō.59
Vidradhō tu piṭakoktavat kriyā bhāhya ābhyantara ihātmaśodhanaṃ.
Nimbapūrvasalilaṃ pibedghṛtaṃ tiktakañca hitamatra kuṣtavat. 60
Gulme śleṣmasamīraje tu hatanāmoktā bahiḥ syuḥ kriyāḥ peyaṃ sādhitasaptasārasalilaṃ gandharvahastādijaṃ
Sarpirvā sukumāramiśralaśunakṣārādibhiḥ sādhitaṃ cūrṇaṃ vā gulikā śakṛtpratihate vartirvireco hitaḥ 61
Varṣābhūvilvakhalvorupusahacaraśuṇṭhyagnimanthēḥ kaṣāyaḥ pātavyaḥ saptasāro gulalavaṇakaṇāhiṅgumiśro yathāvat .
Viḍvibandhaṃ vahnimandhyaṃ rujamatimahatīṃ vastihṛtkukṣipṛṣṭhaśroṇideśeṣu sadhyaśamayati jaṭhāṣṭhilagulmaplihāmśca. 62.
Hiṅgvādicūrṇaṃ sukumārasarpirvāthātmake kṣārayutaḥ kaphotthe.
Kalyāṇakakṣārarajaḥ pūrāṇkiṭṭādisiddhaṃ laśunādisarpiḥ. 63.
Kiṭṭaṃ kānthmathāgniciñcabhasitañcārdraṃ rasaṃ gandhakaṃ dvyakādhārṅghridaśabhāge ca kramāt peṣayet.
Bhṛṅgīmoṭakaḷañcikiṃśukaviḷāl nīvīrlṛtti munnāḷaraccuṇṭākuṃ gulikodarāmayaharī nāmnā smṛtā pācaṇī.64.
Trikatukamajamojaṃ sēndavaṃ jīrake dve samacaraṇavṛtānāṣṭamo hiṅgubhāgaḥ.
Prathamakavalabhojyaḥ sarpiṣā cūrṇako ayaṃ janayati jaṭharāgnīṃ vātagulmañca hanti.65
Pētte vidāryādiśṛtaṃ ghṛtañca dhātryādi vā raktabhe svakāle.
Raktsya saṃśodhanamuṣṇatīkṣṇēḥ pītēśca yōnō nihateryathāsvaṃ .66.
Kṛṣṇāśatāhvādvikarañjadārubhārṅgīkulatthervihitaḥ kaṣāyaḥ.
Tatha raso anena ca siddhamambhaḥ sahiṅguviśvaṃ hitamasragulme.67.

Śule tu gulmavihitāśca kaṣāyamukhyāḥ svedādayo amlabhasitaṃ hutabhuggrahaśca.
Kṣiraṃ palāśasuśr̥tañca tathāmlabhsmasphoṭyābhujaṅgasuśr̥taṃ havirāṣṇasarpiḥ .68.
Kukṣō vireko vidhivadviśuddhe saṃśoṣaṇāyājyarasāyanādi.
Śevyaṃ prayojyā gudavartayaśca baddhodare kṣāraviṣe svaśaktyā. 69.
Pāṇḍvāmaye amalavarābjapunarnavālijambīrahastidalakarṇavilaṅgapāṭhāḥ.
Śunṭhīniśātilabalānalapippalībhistakraṃ ghr̥taṃ suśr̥ta vr̥ṣapañcagavyaṃ .70.
Vatothe daśamūlasiddhasalilaṃ peyañca vilvārdhakaṃ pētte recanamuttarāmr̥tajalaṃ cūrṇśca bhadrāhvayaḥ.
Śophe śleṣmabhave tu bhasmakr̥tapeyāmlotthapañcāṅgatēlābhyaṅgo bhsitoditōṣadhaśr̥taṃ snānāmbu tēlaṃ hitaṃ. 71.
Vilaṅgasārāmalakābhyānāṃ palaṃ palaṃtrīṇi palāni kumbhāt.
Gulasya ca dvādaśa māsameṣa jitātmanā hantyupayuyjamānaḥ 72
Kuṣṭhaśvitrasvāsakāsodarārśomehaphīlagranthirāgantugulmān.
Siddhaṃ yogaṃ yakṣo mumukṣorbhikṣoḥ prāṇānmāṇibhadraḥ kilemaṃ 73
Vīsarpeṣu virecanañca vamanaṃ saṃśoṣaṇaṃ śleṣmaje nimbādhyambu pibet śaḍaṅgaṃamr̥tāsiddhañca pittāsraje.
Vātotthe daśamūlajaṃ khadirajaṃ sarvatra pakve yathā doṣaṃ kṣālanamārjanādiśatadhōtājyañca pitte adhike.74
Kuṣṭhe asrasrutirecanañca vamanaṃ śastaṃ pibettiktakaṃ sarpirstōvaratēlapotribhujagotthaṃ vā svadoṣocitaṃ .
Cūrno gandhakal̥orasāyanaviddhiścabhyañjane tōvaraṃ kaṇḍūdāharugādiṣu svavihitālepastathābhyañjanaṃ.75.
Gulgulumaricavilaṅgēssarṣapakāsīsakuṣṭhakaṃpillēḥ.
Dviniśāsūryalatāḍhyēḥ snehaḥ krimijinmalocitērlepaḥ 76.
Anthaḥ krimighnaṃ laśunaṃ sahiṅguhiṅgvaṣṭhakaṃ sarṣapahiṅgusarpiḥ .
Vēkuṇṭhamūlaṃ kusumañca vahniḥ peyā ca tērarbhakakethakībhiḥ 77.
Vātaśleṣmavicarcikāsu payasā tēlena vā lepanaṃ kārpasadvikarañjajena rajanīśreṣṭha trivr̥tsnehataḥ.
Pittāsre śatadhōtajena haviṣālakṣājyasanmākṣikēścūtotthena rasena siddhahaviṣā sanmākṣikāḍhyena ca. 78.
Candanākhuviṣālepaḥ kuṣṭhaghnaśca kilāsajit.
Varāvarāṭikābhirvā jambīrasalilēstathā.79.
Vātāsre tu ṣaḍaṅgajāmr̥tabalākvāthaṃ pibecchodhayetdraktaṃ kṣīrabalādiśr̥tatēlājyena cābhyañjanaṃ .

Peyaṃ tatpavane adhike tu rudhire kāraskarājyaṃ balāsiddhaṃ vā jalasarjasiddhahavirabhyaṅgaśca kāryastatha .80.

Vātopakrama ukta eva hi balāsiddhaṃ payo vā jalaṃ tēlaṃ vā daśamūlakañca saghṛtaṃ siddhaṃ vidāryādibhiḥ peyaṃ vāyuvimardanañca sakaphe dhanvantaraṃ vā bahiḥ sekābhyaṅgamukhālepāśca teḥ sahacarādhyaṃ vā kaṣayaṃ pibeḍ .81.

Sahacaraṃ suradāru sanāgaraṃ kvathamabhasi tēlavimiśritaṃ

Pavanapiḍītadehagatiḥ pibeddrutavilambitago bhavatīcchayā .82

Marutā vacasi niruddhe śirasi guruṃ nyasya rogiṇo bhāraṃ .

Bhramayeditastatastaṃ śramāya saṃsvinnasarvāṅgaṃ 83.

Bheṣajāni ca karmāni yāni kānicidātmanā.

Jñātāni likhitānyatra śāstrato anyani cādiśet.84

Ucyante anyāni cāṅgānyatha vikṛtamalāvyādhayoapyōṣdhāni jñeyānyatra vrṇastu dvividha iha saśalyo viśalyaśca śalyaṃ

Uddhṛtya kṣālaṇālepanapicupariṣekādayaḥ svēḥ kaṣāyēḥ kalkēḥ snehēśca kāryā nijavidhivihitakṣālanādhyā viśalye.85.

Vātavrane tu daśamūlajalērviśuddhiḥ pittasraje paṭamukhodakataḥ kaphothe.

Āragvadhādisalilēḥ parilepanāni doṣocināni kaphaje drutagandhakādi.86

Śophe vraṇe vātakaphātmake tu svedaśca piṇḍērrupanāhañca.

Pētte sarakte śatadhōtalepo yaṣṭyāhvakāraskaratoyasekaḥ 87.

Gopātmajāmadhukacandana sevya kuṣṭhakṣīrīndumāṅgurabisotpalakandagarbhaṃ.

Dūrvārase jayati sādhitamājyamāśu kṣīreṇa pittarudhiravraṇaśopharogān.88

Jātinimbapaṭolaśigrusuṣavīmāyurikabhadrikānirguṇḍimṛdukuñcikākaṭukādūrvāniśānāṃ rase.

Snehaḥ sādhita āśu hanti kaphajān duṣṭavraṇādīnyathā doṣaṃ kṣāravilepanāgnijanite copodakāstrīśatēḥ.89.

Chinne bhinne ca bhagne vapuṣi nijanijasthānamāyojya samyagbadhvā sekādi kuryādyadi tu nipatite śeṣagātrāṇī rakṣet.

Nālīgranthyarbudaślīpadabhagagudajakṣudraganḍāmayānaṃ bāhyāntaḥ kuṣṭhaduṣṭavraṇavidhaya ihasthānamarmānurūpāḥ.90

Ūrdhvāṅge api ca doṣabheṣajagaṇāste cetanāsthānadṛṅnāsākarṇmukheṣu śīrṣṇica viśeṣāccetanārakṣaṇaṃ .

Kuryācchedanabhedalepanajaḷōkaḥ kṣāradāhādayaḥ kāryā vātakaphātmake atra Bahumāmse asre ca tacchodhanaṃ.91

Vātādvartmani meṣakṛchrahatakāḥ pittena śāto ghaṭaścotkliṣṭaṃ kaphajañca potthalagaṇaścotkliṣṭamutsaṅgakaṃ

Śaktādañjanakārśasī ca bisamutkliṣṭaṃ malēḥ kardamaśyāvakliṣṭakukūṇarodhabahalālajyarbudaṃ sēkataṃ .92.

Ādhyo atra bheṣajēssādhyo dvō tato arśaśca varjayet .

Śastreṇa śeṣāssādhyāssurekaviṃśatirāmayāḥ .93.

Vartmasandhisitakṛśṇadṛṣṭisarvākṣigāmayagaṇān virodhinaḥ.

Lepanāṃstu suratoyasammatitān netravāsina iti dvidhācaret .94

Hṛdrogeṣvatha pittajeṣu sapayo dūrvārasēḥ secanaṃ śirṣe vā dṛśi vā yathāmalamihābhyaṅgo vilāḷo bahiḥ.

Lakṣāgērikacandanāmṛtavarāyaṣṭīpralepōṣadhaṃ sarpirmārutaje ca śigru madhunā śleṣmāyaye netrage. 95.

Taṭākaśuktyā śṛtamajyamāsudṛgāmayaghnaṃ śabarīrasaśca .

Śarpirnisāndhyasya hitaṃ varā ca sarvākṣirogeṣu bahistathāntaḥ .96.

Dārvyuttamāmadhukasādhitakeratoyēḥ seko ghṛtena piculepanamakṣṇi śastaṃ .

Sarpiḥ paṭolamukhato vimalāñjanañca saṃśodhanañca padayorghrtalepanañca.97.

Nāsākarṇamukhāmayāśca kaphajāstān nasyadhūmadibhirgaṇḍūṣēḥ śamayettadāśrayaśiroroge abhyaṅgasekādibhiḥ.

Tanmūlaṃvapuṣathadāśrayatayā rakṣedviśeṣācchiraḥ sarvavyādhiṣu secanāni śiraso vṛkṣādimūle yathā. 98.

Bālānāṃ doṣadūṣyāśca vyādhayo bheṣajāni ca.

Mātrā kānīyasī teṣāṃ yojyā mṛduśarīriṇāṃ. 99.

Devatāviṣatantroktā bhūtasarpaviṣakriyā.

Rasāyanāni vṛṣyāṇī jarābījacikitsitaṃ 100.

Bheṣajāni suvijñeyānyaṣṭāṅgahṛdaye nṛṇāṃ .

Mano anayā viśatyasminnityeṣā paddhatiḥ smṛtā.101

Eśā paddhatiracyutāśrayatayā vāṇī satāṃ sammatā doṣaghnī ca bhavennṛṇāmaviduṣāṃ karmaprakaśātmikā.

Vidvadbhiḥ svajanopadeśasamaye saṃśodhyamānā punaḥ svārthālābhatayārtasādhanatayā tyājyā na pūjyā janeḥ 102.

Iti puruṣottamaviracitāyāṃ bheṣajapaddhatyāṃ upakramakhaṇḍaḥ

Bheṣajapaddhatissamāptā.